

Božja vladavina u Ps 97

KOVAČIĆ, Mislav; LUJIĆ, Božo

Source / Izvornik: **Bogoslovska smotra, 2010, 80, 993 - 1014**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:790781>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for
Croatian Studies](#)

UDK 2-144.81-423.78-184.8
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 20. 1. 2010.
Prihvaćeno: 3. 3. 2010.

BOŽJA VLADAVINA U PS 97

Mislav KOVAČIĆ

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Učilišno-znanstveni kampus Borongaj, Borongajska 83d, 10 000 Zagreb
mislav.kovacic@zg.t-com.hr

Božo LUJIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
blujic@globalnet.hr

Sažetak

Promišljajući stvarnost kraljevstva Božjega, na način na koji je prikazana u Starome zavjetu, ovaj rad bavi se njezinom konkretnom izraženošću u Ps 97. Psalam je to koji spada u skupinu »kraljevskih psalama«, naime molitveno-bogoslužnih obrazaca koji naviještaju i slave sveopće Božje gospodstvo. Čineći to, stilom i rječnikom podsjeća na velike monarhije drevnoga Istoka, ali s jednom temeljnom razlikom: riječ je o kraljevstvu koje će trajati do vijeka (usp. 2 Sam 7,16) i kojemu na čelu nije ograničen zemaljski vladar, nego sâm Bog.

Ps 97 donosi sve bitne momente Božje vladavine. Budući da je pisan nakon babilonskoga sužanjstva, i da stoji pod izravnim utjecajem Deuteroizaije, psalam se odlikuje univerzalističkim aspektom. Tekst, ipak, i sadržajno i izričajno slijedi liniju objave. To se osobito vidi u opisu teofanije, koja je kronološki starija, ali uklopljena u poruku psalma o cijeloj zemlji koja se raduje Božjemu zakraljivanju. Bog, koji u ognju dolazi na zemlju, istodobno je i Bog koji potiče na radost, vjeran i djelatan Bog koji skrbi o svom narodu te ga osposobljuje da i sâm bude slobodnim dionikom te vladavine u pravdi i pravu, koja vodi kozmičkom slavljenju.

Prikazavši širi kontekst psalma, temu kojom se bavi, kao i njegov prijevod i njegovu strukturalnu rasporedbu, rad se zaustavlja na tekstualnoj raščlambi, i to na mjestima koja su neposrednije povezana s njegovim predmetom. Zaključno se, u sažetom obliku, donose uobličene značajke Božje vladavine.

Ključne riječi: Božja vladavina, teofanija, pravda, pravo, poklonstvo, radost, Božja suverenost, ljubav prema dobru, univerzalizam, Savez.

1. Tematika i kontekst

U skladu s općeprihvaćenom tematskom podjelom psalama, Ps 97 spada u skupinu himana, kojih je neposredan predmet pohvala divnih Božjih stvori-teljskih i izbaviteljskih djela, ali, još više negoli neka u sebe zatvorena, distan-cirana i deskriptivna hvala, i poziv na pridruživanje tomu sveopćem hvaljenju, čime mu se pridaje djelatna uloga. Daljnjom razredbom himničkih psalama, Ps 97, zajedno s Ps 96 i Ps 98 (iako je od njih izričajno i značenski širi i dublji¹), smjestit ćemo u skupinu u kojoj se na poseban način tematizira Božje kraljev-stvo ili – da se izrazimo više dinamički, a hebrejska nam misao daje za to pravo² – Božje *kraljevanje*, odnosno – u svom transcendirajućem obliku – Božja *vladavina*. U svome specifičnom, uporabnom određenju, čini se da je psalam, uz neke druge psalme, tvorio osnovu subotnjega sinagogalnog bogoslužja.³ Ipak, ne treba ga razumijevati u potpunosti na bogoštovnoj liniji: budući da je jasno istaknut univerzalni značaj Božje vladavine, na poseban način kroz pri-zor Bogoobjave (a što nije prvotni smisao jeruzalemsko-hramske bogoštovne predaje), psalam jasno upućuje na eshatološki obzor.⁴

Središte i glavni motiv psalma jest teofanija uokvirena rr. 1.12 koji čine inkluziju, a iskazani su u adhortativnom obliku. Poziv na klicanje svoj zem-lji i mnogim (u biblijskomu smislu: svim) otocima, te poticaj pravednicima na radost i slavljenje svetoga Božjega imena nagovijestaju univerzalističku dimenziju psalma. Cilj neposrednoga Božjega očitovanje (rr. 2-6) je razglasiti njegovo sveopće gospodstvo, svoj zemlji i svim narodima. Ta teofanija odvi-ja se na vrlo dramatičan način: Bog se pojavljuje u oblaku i tami, prethođen munjom, što u zemlje izaziva drhtanje i taljenje brdâ. Iako se u teofanijskom

¹ Usp. Artur WEISER, *Die Psalmen*, II, Göttingen – Zürich, 1987., 430.

² To jest, misao koja progresivno izriče postajanje, bivanje i učinkovitost, a koja ideji Božje-ga kraljevanja daje razložnu usmjerenost. Usp. Thorleif BOMAN, *Das hebräische Denken im Vergleich mit dem Griechischen*, Göttingen, 1954., 31s.

³ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, III, Bologna, 2002., 1011.

⁴ Usp. Hans-Joachim KRAUS, *Psalmen*, II, Neukirchen-Vluyn, 1978., 671. Kraus dono-si spomenuti zaključak usporednim čitanjem Ps 97 i Deuteroizaije: Ps 97,1 – Iz 49,13; 42,10.12; Ps 97,3 – Iz 42,25; Ps 97,6 – Iz 40,5; Ps 97,7 – Iz 42,17; 45,16; Ps 97,11 – Iz 58,4. Na izravni eshatološki smisao upućuje i činjenica da psalam opisuje konačnu Božju pobje-du, a ne toliko njegovu djelatnost u sadašnjosti. Usp. Robert G. BRATCHER – William D. REYBURN, *Psalms*, New York, 1991., 836; Alfons DEISSLER, *Die Psalmen*, Düsseldorf, 1993., 382.

opisu psalmist služi mitološkim matricama, uobičajenima na drevnom Istoku, teološka je poruka tim matricama neokužena: one su tek u službi ispovijedanja jedincatosti i uzvišenosti Izraelova Boga (rr. 3.9) i njegova vladanja (rr. 1.5), odnosno u službi poziva na poklonstvo i kult pravomu Bogu (r. 7).⁵ Valja nam, međutim, priznati da je Božje očitovanje, vidljivo svoj zemlji i svim narodima, u službi njegove sudbene vlasti, koju može vršiti jedino kao apsolutni suveren: ustoličen na prijestolju kojemu su temelji pravda i pravo, Gospodin dolazi uspostaviti svoju vlast. Njegov pojavak uzrokuje krizu prirodnih sila, ali u bitno funkcionalnom smislu: Bog Saveza prolazi i snagom svoga autoriteta sve zaodijeva u nov poredak – nebo, zemlju i sve narode. Tako se Božje očitovanje može smjestiti u red pojavnoga, ali i na egzistencijalnu razinu.⁶

Za razliku od Ps 94, koji sud, odlučujući nastup Božje vladavine, predstavlja kao strašan i zloudešan čin, Ps 97 opisuje ga kao radosnu stvarnost, gotovo kao slavlje.⁷ On, doduše, obuhvaća nedvosmisleno uništenje zla i osudu zlo-tvorâ, a to su oni što se protive Bogu (r. 3), idolopoklonici (r. 7) i opaki (r. 10), ali im isto tako ostavlja mogućnost obraćenja (r. 7c). Drugima, pak – pobožnicima, pravednicima i čestitima – sud donosi ponajprije susret s Bogom, a zatim i učinke njegova gospodstva – oslobođenje i zaštitu. Dapače, r. 8 daje naslutiti da su sudovi Božji za Sion i kćeri⁸ Judine upravo radost. Nastupanje Božje vladavine, premda univerzalno i konačno, nije, međutim, stvarnost koja se čovjeka ne tiče. Vidljivo je to iz drugog dijela psalma koji se obraća upravo pobožnima, pravednima i čestitima. Oni koji su Božju vladavinu prihvatili, pozvani su uznastojati oko njezine provedbe u svojim životima. Ona se, naime, zasniva na pravdi i pravu, to jest na moralnom redu koji se mora pretočiti u djelatnu osobnu pravednost (usp. Ps 33,5; Jr 9,23 i dr.).⁹ Zbog toga se sveopće poklonstvo Gospodinu, sadržano u r. 9, mora pretočiti u etičku sferu pojedinca: biti vjeran Savezu s Bogom znači jedino se njemu utjecati, odbaciti sve idole i položiti mu prisegu vjernosti – što se očituje u odbacivanju zla i biranju dobra (usp. Pnz 30,15-20). Drugim riječima, Božja vladavina je besplatan dar koji silazi s neba, ali koji se ne ostvaruje mimo njegovih saveznika.¹⁰

⁵ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 997.

⁶ Usp. Évide BEAUCAMP – Jean-Pascal de RELLES, *Israël attend son Dieu. Des psaumes aux vœux du Pater*, Paris, 1967., 177-178; Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I salmi*, II, Roma, 1993., 340; Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1016.

⁷ Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I salmi*, 340, 342; Luis ALONSO SCHÖKEL, *Salmi e cantici*, Roma, 1996., 300.

⁸ Prijevod Zagrebačke Biblije ima sintagmu: *gradovi Judini*, dok hebrejski tekst ima drugu sintagmu: *kćeri Judine*, koju favoriziraju svi noviji prijevodi toga psalma.

⁹ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1016.

¹⁰ Usp. Paul de la CROIX, *Prier les psaumes aujourd'hui*, Paris – Fribourg, 1978., 178.

S obzirom na neposredni kontekst nastanka, potrebno je reći da je psalam svojim većim dijelom oblikovan u postegzilskom vremenu, usprkos teofanijskim elementima (rr. 2–5. 7c. 9) koji su, očito, znatno stariji. Uz pomoć filološke analize možemo u pogledu datacije biti čak prilično točni: naime, imenica *hasîdîm* (pobožnici), uporabljena u r. 10, daje nam na znanje da je psalam nastao (ili barem dobio završni redakcijski zahvat) u vrijeme čišćenja Hrama i obnove žrtvovanja pod Judom Makabejcem (164. g. pr. Kr.). Također je i podnaslov, koji donosi Septuaginta (τῷ δαυιδ ὅτε ἡ γῆ αὐτοῦ καθίσταται), a koji naizgled govori u prilog Davidovu autorstvu psalma, najvjerojatnije postegzilski.¹¹ Na koncu, na postegzilsko razdoblje kao vrijeme nastanka upućuje i snažno naglašena univerzalistička dimenzija, vidljiva u opetovanoj uporabi pridjeva »sav« (rr. 4,5,6,7,9, čemu valja dodati pridjev »mnogi« u r. 1 koji, kao što je već rečeno, ima značenje »sav«), a koja je u svo- me krajnjem dosegu usmjerena monoteističkom vjeroispovjednom obrascu: »Ti si jedini Bog« (Ps 86,10).¹²

Sâm autor nije originalan pjesnik, ali zato posjeduje iznimnu literarnu pronicljivost objedinjavanja različitih dijelova, pa čak i onih međusobno vrlo oprječnih (npr. slike užasa u rr. 2-5 i slike koje posreduju mir i postojanost u rr. 7-12). Nadahnut Deuteroizajjom autor je, po svemu sudeći, htio aktualizirati njegovu poruku utjehe i spasenja, služeći se pritom tradicionalnim slikama.¹³

¹¹ Usp. Robert DAVIDSON, *The vitality of worship. A commentary on the Book of Psalms*, Grand Rapids, 1998., 319; Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1011, 1014.

¹² Zadnji dio psalma rr. 10-12 ima homiletička obilježja i obraća se onima koji ljube Gospodina i koji čine pravdu. Usp. Erhard S. GERSTENBERGER, *Psalms and Lamentations*, II, Cambridge, 2001., 193.

¹³ Usp. Alfons DESSLER, *Die Psalmen*, 382.

2. Prijevod psalma 97¹⁴

¹Gospodin vlada! Zemlja nek' se raduje,
otoci mnogi nek' se vesele!

²Oko njega oblaci i tama,
na pravdi i pravu utemeljeno je prijestolje njegovo!

³Oganj se pred njim širi,
protivnike njegove okolo proždire.

⁴Munje njegove osvjetljuju krug zemaljski,
Zemlja to gleda i trese se.

⁵Brda se poput voska tope pred Gospodinom,
pred vladarom cijele zemlje.

⁶Nebesa obznanjaju pravednost njegovu,
a slavu njegovu promatraju svi narodi.

⁷Postidjet će se svi koji se klanjaju likovima
i hvale idolima. Padnite pred njim sva
božanstva!

⁸Sion to čuje i raduje se.

Kćeri Judine kliču zbog tvoga pravorijeka, Gospodine!

⁹Ti si doista, Gospodine, najuzvišeniji nad cijelom zemljom,
neizmjereno uzvišen nad svim božanstvima!

¹⁰Gospodin voli one koji mrze zlo,
život čuva pouzdanicima svojim,
iz vlasti zlih ih spašava.

¹¹Svjetlost je posijana za pravednika,
a radost za poštene.

¹²Veselite se u Gospodinu, pravednici,
hvalite njegovo sveto ime!

¹⁴ U prevođenju ovoga psalma valja ukazati na neke dvojbe, ali i mogućnosti. Tako r. 1 ima subjekt *Jhvh* a predikat je *mlk* u qatalu. Prevoditelji ga prevode ili proklamacijom: da je Gospodin (postao) kralj ili pak durativno: da vlada. Mnogi pokušavaju spojiti oba vida. Retci 4-6a nameću pitanje je li posrijedi događaj iz prošlosti ili je pak u pitanju proročki perfekt kojim se označuje predstojeći događaj što će ga Gospodin izvesti. U r. 7. Septuaginta prevodi *jēbōšū* jusivom a u nastavku oblik *hištahavū* imperativom. S gramatičkoga gledišta moguće je oba oblika prevesti i indikativom. Problem se pokazuje i u r. 10 u kojem se nalaze dvije međusobno povezane sintagme: *'ōhābē Jhvh i si'nū rā'*. Katkad se u ovom slučaju mazoretski tekst mijenja zbog pogriješke prepisivača, a E. Zenger ostavlja mogućnost dobrog prijevoda i bez promjene teksta stvarajući kontrast između *onih koji ljube Gospodina i onih koji služe idolima*. U r. 11 imamo neobičnu metaforu *'ōr zāūa'* – svjetlo je posijano za pravednika. Usp. Frank-Lothar HOSSFELD – Erich ZENGER, *Psalmen 51–100*, Freiburg – Basel – Wien, 2000., 672-674.

3. Tekstualna raščlamba

Imajući u vidu nakanu ovoga rada, a to je usredotočenost na Božju vladavinu i njezine značajke, odlučili smo prikazati strukturu (i susljednu raščlambu) ovoga psalma tako da spomenuti elementi što jasnije dođu do izražaja:

- r. 1 – [inkluzija] – stvarnost Božje vladavine: poticaj na radost;
- r. 2-5 – teofanija;
- r. 6 – rekapitulacija: univerzalni domet Božje vladavine;
- r. 7-9 – prvi učinak Božje vladavine: sud nad idolima i njihovim štovateljima; nužnost sveopćega poklonstva; radost Siona i Jude; suverena Gospodina uzvišenost;
- r. 10-11 – drugi učinak Božje vladavine: etički zahtjevi Boga vladara; djelatna Božja ljubav prema vjernicima;
- r. 12 – [inkluzija] – poticaj na radost i slavljenje.

3.1. *Stvarnost Božje vladavine: poticaj na radost (r. 1)*

Ps 97, kao i Ps 93 i 99, započinje usklikom: »Gospodin kraljuje!«, koji usko profilira susljedni psalamski sadržaj i daje mu programatski ton. Iako nam poredbeno čitanje Ps 93,1-2 omogućuje preciznije odrediti neposredniju predodžbu i stvarnost toga kraljevanja (»u sjaj zaodjeven ... zaodjeven moći ... Čvrsto je prijestolje tvoje od iskona, ti si od vječnosti!«), za širi je pregled potrebno prisjetiti se izbavljenja iz egipatskog ropstva i sklapanja Saveza na Sinaju. U tom smislu, Božje zakraljivanje razumijevamo kao nastupanje kralja ratnika (Izl 15,3) koji svomu izabranom narodu dolazi u pomoć i uspostavlja s njime Savez, naličan paktu monarha sa svojim podređenima. To je Božje djelovanje prilagođavanje ustanovama zemaljskoga reda, no istodobno i nagovještaj uspostave izravne i neposredne vladavine u redu koji je vlastit Bogu kao natpovijesnom biću (usp. Iz 40,10).¹⁵ Zapravo nam eshatološka perspektiva pomaže u iščitavanju povijesne: ideja Boga kralja slika je zemaljske ustanove koja je moguća upravo s eshatološke suverenosti Boga koji je u

¹⁵ Usp. Donald WILLIAMS, *Psalms 73 – 150*, u: Lloyd J. OGILVIE (ur.), *The Preacher's Commentary*, XIV, Nashville, 1989., 191. Eshatološku dimenziju Božje vladavine osobito je, premda tek u kratkim crtama, naglasio: Alfons DESSLER, *Die Psalmen*, 383. Usp. i Hans-Joachim KRAUS, *Psalmen*, 671; on se također oslanja na Ps 93,2, ističući da Bog vlada i ustoličen je odvijeka. Na kozmički obzor Božje vladavine ukazuje i *Salmos y cánticos del Breviario*, Madrid, 1966., 270 (prijevod: Luis Alonso Schokel).

određenom trenutku ušao u prostorno-vremensku dimenziju i izričajno se prilagodio njezinim okvirima.¹⁶

Navještaj nastupanja Božje vladavine prati i sveopći poziv na radovanje. Uz ovo se vezuje slika, znakovita za drevne monarhije, glasnikâ koji hitaju kraljevstvom i razglašavaju vijesti koje je kralj odredio priopćiti svojim podanicima.¹⁷ Riječ je, da preciziramo, o vijesti od velikoga značenja koja potiče na radost (usp. Iz 49,9). Nalazimo se, međutim, pred paradoksom: ako je Božje zakraljivanje, kao što ćemo pokazati, doista sveopće u kozmičkome i povijesnome smislu (šesterostruko ponavljanje pridjeva »sav«, uporaba imenica »zemlja«, »nebesa«), kako to da ga je potrebno dodatno razglašavati? Nije li na djelu univerzalno objelodanjenje? Odgovor na to pitanje nudi nam sama struktura psalma, gdje se tema radovanja/klicanja spominje u tri koncentrična kruga: »neka kliče zemlja, nek' se vesele otoci mnogi« (r. 1), »Sion radostan sluša, gradovi Judini kliču« (r. 8) te »radujte se, pravednici, u Gospodinu« (r. 12). Ti su naslovnici, također u slici koncentričnih krugova, ujedno i svjedoci teofanije. Da bismo ispravno shvatili spomenutu problematiku, koncentrične krugove valja čitati počevši od najužega: drugim riječima, psalam treba čitati od kraja. Unatoč neprijepornoj univerzalističkoj dimenziji, neposredni naslovnik, to jest nositelji zadaće razglašavanja Božjega kraljevanja su »pravednici« (r. 12). Potvrda za to dolazi nam u r. 1: »neka kliče zemlja«, pri čemu se pod riječju »zemlja« ima ponajprije smatrati sâm Izrael.¹⁸ Istina, Sion, dom Božji, smatra se mjestom osobite Božje naklonosti, miline te, dosljedno tomu, i svetosti onih koji na njemu prebivaju (usp. Ps 48; 69,36; 78,68; 87; 132,13; Iz 14,32; 28,16; 33,5), iako psalmist suzuje krug i samo pravednike smatra prvotnim uzradovanicima (usp. Ps 118,15). Ne smije se zaboraviti činjenica da je, sukladno biblijskom shvaćanju, radost neposredno povezana s bogoštvljenjem, odnosno, u svome krajnjem dometu, s Bogom (Bog kao izvor radosti te sintagma »radovanje u Gospodinu« – usp. Ps 37,4; 104,34), što pak podrazumijeva spoznaju Boga: pogani se, jer se utječu ispraznim božanstvima, ne mogu istinski radovati.¹⁹

¹⁶ Ovdje je potrebno dozvati u pamet povijesno-teološki razvojni hod vladanja u Izraelu: kralja je najprije birao Bog, a kasnije – narod. To postupno Izraelovo prisvajanje prava na izbor kralja vodilo je njegovu moralnom srozavanju. Izgubio se, naime, osjećaj postojanoga i apsolutnoga autoriteta u jednoj osobi. Eshatološkim poklikom i uopće temom ovoga psalma, koji je oblikovan u vrijeme kad Izrael više nema kralja, vraća se naglasak na posvemašnju Božju suverenost. Usp. Donald WILLIAMS, *Psalms* 73 – 150, 190.

¹⁷ Tu sliku razvija: Hermann GUNKEL, *Die Psalmen*, Göttingen, 1968., 424.

¹⁸ Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I salmi*, 343.

¹⁹ O tome više u: James Luther MAYS, *Psalms*, Louisville, 1994., 310. Na temelju spominjanja »opakih« u r. 10 Mays zaključuje da čak i među onima koji se raduju i kliču – Sionu i Judi – postoji podjela u pitanju prijanjanja Božjemu vladalaštvu.

Da je psalam potrebno čitati od kraja, potvrđuje nam i redosljed u r. 1: »neka kliče zemlja, nek' se vesele otoci mnogi«, pri čemu je veselje otokâ svojevrсна reakcija na klicanje zemlje glasnice: Izraela, Siona, Jude, pravednikâ. Otoci se, u skladu s općim suglasjem bibličara, misle kako u doslovnom (Cipar, Kreta, otočje u Egejskome moru), tako i u prenesenom smislu (alternativno značenje »obale«), kao obale Sredozemlja – Bliskog istoka, Europe, Sjeverne Afrike te sva ona daleka prostranstva do kojih su došle trgovačke lađe (npr. Taršiš) – odnosno, sav svijet.²⁰ Pravi doseg rasprostranjenosti Božjega kraljevstva, uključen u izraz »otoci«, može se naslutiti tek ako se ima u vidu strah Izraelaca od mora i morskoga koje predstavlja prijatnu i nalazi se blizu Šeola (usp. Ps 69,3; Jon 2,6)²¹ te genij Deuteroizaije koji, nakon sužanjstva, u dalekim otocima počinje gledati one koji su daleko od Gospodina, to jest pogane (usp. Iz 41,1-5; 42,4.10.12; 49,1; 66,9). Poziv otocima na veselje stoga je poziv zemlji, odnosno glasnicima pravednicima,²² okupljenima na bogoštovlje na sionskoj gori i u gradovima Jude, da ushitnu vijest o nastupanju Gospodinove vladavine navijeste do nakraj zemlje.

Sada je moguće uspostaviti suodnos između univerzalnosti Božjega kraljevanja i potrebe njegova razglašavanja. Za Izrael je nepobitna činjenica da je Gospodin jedini Bog i vladar (Ps 93,2): to im kazuje prvenstveno povijesno iskustvo, a onda i naknadna refleksija kojom se dolazi do Boga kao oblikovatelja²³ i stvoritelja. Zbog toga je stvarnost Božje vladavine univerzalna datost. No ta je zbilja jednako tako potrebna razglašavanja, koje se odvija posredstvom radosne hvale. Prihvatanje Boga kao sveopćega kralja, to jest etički imperativi njegove vladavine, kojih ćemo se posebno dotaknuti, prijeko je potrebno kako njegov eshatološki pojavak ne bi za čovjeka postao strašan sud (r. 7), nego *šalom*, punina blagoslova (rr. 10-11). Time se naizgledna oprječnost univerzalnosti i skrivenosti Božje vladavine razrješuje u savezničkoj suradnji čovjeka s Bogom. Odatle onda i Izraelov partikularizam (izabranje) može voditi k univerzalizmu.

²⁰ Usp. Artur WEISER, *Die Psalmen*, 430; Donald WILLIAMS, *Psalms 73 – 150*, 191; Marvin E. TATE, *Psalms 51 – 100*, u: Bruce M. METZGER – David A. HUBBARD – Glenn W. BARKER (ur.), *Word Biblical Commentary*, XX Dallas, 1990., 515; Alfons DEISSLER, *Die Psalmen*, 382; Hermann GUNKEL, *Die Psalmen*, 425.

²¹ U tom su smislu za biblijskog Židova, napose onoga koji nije nastanjivao obalnu ravnicu, otoci bili simbol dalekoga i izgubljenoga u sjeni smrti. Usp. Noël QUESSON, 50. *Psaumes pour tous les jours. Jalons pour la prière et la méditation quotidiennes*, Limoges, 1978., 218.

²² Pojačano čitanje i personifikaciju »zemlje« i »otoka« snažno ističu: Robert G. BRATCHER – William D. REYBURN, *Psalms*, 836.

²³ *The New Jerome Biblical Commentary* (Raymond E. BROWN – Joseph A. FITZMYER – Roland E. MURPHY [ur.], London, 1990., 542) zaustavlja se upravo na tom vidu: Bog je izvojevao bitku za kraljevstvo nad svijetom protiv sila kaosa. Također usp. Donald WILLIAMS, *Psalms 73 – 150*, 191 (Bog je sve stvorio te sada, u eshatološkom času, dolazi uspostaviti svoju vlast).

3.2. Teofanija (rr. 2-5)

Ovaj opis Božjega pojavka, idejno dugovan i literarno izrastao iz staroistočnih mitova, a u konkretnim izričajima neposredno nadahnut na Ps 18,8-16; 29, svojim naoko strašnim izrazima, koji opisuju krizu stvorenih sila, želi svrnuti pozornost na Božju transcendenciju i svemoć. Tom su činu, kao kozmički i povijesni svjedoci, nazočni zemlja i otoci.²⁴ Ako se pretpostavi uporaba ovoga psalma u bogoslužju, tada dramatski i poetski jezik služe kulturnom naglašavanju Božje suverenosti, odnosno eshatološkog događaja njegove vladavine. U prilog tomu ide i mnogobožačko okruženje Izraela (usp. Ps 95,3; 96, 4-5), tako da ti emfatički izrazi poprimaju i polemički ton.²⁵

Bog dolazi kao skriveni Bog (r. 2). Psalmist je pritom imao na umu nemogućnost gledanja Božjega lica (usp. Izl 33,20.23), ali mu zbog te činjenice ne manjka slikovitih izričaja. Naprotiv, baš kao što je Gospodin Mojsiju očitovao svoju slavu (usp. Izl 33,19.22; 34,5-7), tako i autor snažnim slikama nastoji prikazati njegovu moć, dapače, njezinu posvemašnjost i univerzalnost. Božja je slava ovdje, kao i u Knjizi Izlaska, skrivena u oblak i tamu: psalmist je združio početak Saveza s Deuteroizajjinim proglasom navještaja spasenja (usp. Iz 45,15). U isti su čas oblak i tama i očitovanje Božje svemoći.²⁶

Premda Boga prikazuje kao skrivenoga (usp. Ps 18,12), psalmist ipak ne ostaje posve u apofatičkoj sferi: u r. 2b opisuje glavne kvalitete njegova kraljevanja, čime naznačuje da je transcendentni Bog svevladar nazočan na zemlji, i to u vrlo konkretnom smislu. Naposljetku, teofanija, koliko god isticala Božju suverenost i neprispodobivost, već u svom etimološkom značenju predmnijeva pokazivanje, očitovanje. Bog, koji se prilagodio zemaljskim stvarnostima, pa tako i ustanovi kraljevstva, mora tu svoju vlast moći očitovati onako kako to čine zemaljski vladari, iako njegovo biće nije iscrpivo u povijesnim oblicima. Konkretno se, dakle, Bog pokazuje kao idealan kralj: njegovo prijestolje počiva na djelatnim moćima »pravde« i »prava«. Riječ je o, za Stari zavjet tipičnima, fizičkim kvalitetama i moralnim atributima Božje vladavine, odnosno, u konačnici, o temelju razumijevanja središta (prijestolja) njegova gospodstva: Bog je sveopći vladar utoliko što je vjeran pravdi i pravu, koje on sam slobodno

²⁴ To jest, sav svijet. Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1013.

²⁵ Usp. James Luther MAYS, *Psalms*, 310; Hans-Joachim KRAUS, *Psalmen*, 671; Artur WEISER, *Die Psalmen*, 433. Kako bilo, teofaniju ne treba shvaćati ponajprije u povijesnom smislu (usp. Izl 19; Hab 3), a njezin metaforički jezik doslovno, već nadalje u eshatološkom. Usp. Marvin E. TATE, *Psalms 51 – 100*, 518.

²⁶ Usp. Giorgio CASTELLINO, *Libro dei salmi*, Roma, 1965., 665.

i neuvjetovano postavlja.²⁷ Jednodušno je uvjerenje, u pogledu prikazivanja pravde i prava podno božanskoga prijestolja, kako je riječ o personificiranim kvalitetama koje su ovdje u službi Gospodinove kraljevske pratnje. Ali i ne samo to: pravda i pravo su *discrimen* Božje sudačke vlasti, koju nadolazeća teofanija veličanstveno najavljuje,²⁸ a koja se potanje opisuje kroz cijeli psalam, premda, za razliku od Ps 96, ponešto implicitno. Ovdje je na djelu i literarni obrat: redak koji govori o Božjoj vladavini u pravdi i pravu strukturalno gledano prethodi teofaniji, ali je njegov značenjski vrhunac zapravo kraj psalma. To znači da je radovanje i klicanje pravednih, rezultat Božjega zahvaćanja u povijest, zapravo radovanje i klicanje pravdi i pravu, kojima je sve preobraženo i nanovo uspostavljeno.

Tematika ognja (r. 3) upadljivo podsjeća na izvještaj o izlasku iz Egipta (Izl 13,21-22; 14,20) i na nj se nadovezuje, tako da spomenuti redak treba čitati upravo u ključu Knjige Izlaska. Oganj, s jedne strane, rasvjetljuje svijet koji je Bog stvorio i obznanjuje njegovu nazočnost (usp. Pnz 5,4; 9,10.15; Hab 3,4); s druge strane, za Božje neprijatelje, to jest sve ono što se Gospodinovoj vladavini protivi, Božja nazočnost postaje »oblak taman«, to jest oganj koji sažiže (usp. Iz 29,6; 30,27). Time se doziva u pamet nemoć stvorenoga da se odupre Božjemu pojavku i njegovoj vladalačkoj moći. Drugim riječima, ognjem se izražava ambivalentnost Božje suverene transcendentnosti i djelatne imanentnosti – osloboditeljskoga zahvata. Odatle se slici ognja smije pripisati i teološka i etička uloga.²⁹ Već je ovdje, u prvom teofanijskom retku, prisutno nastupanje novoga svijeta i novog oblića i novog poretka koji prolazi kroz oganj i tako se čisti i preobražava.

²⁷ Usp. Robert G. BRATCHER – William D. REYBURN, *Psalms*, 837; James Luther MAYS, *Psalms*, 310; Marvin E. TATE, *Psalms 51 – 100*, 518; Évode BEAUCAMP – Jean-Pascal de RELLES, *Israël attend son Dieu. Des psaumes aux vœux du Pater*, 178. Bratcher i Reyburn (*Psalms*, 837) dovode u vezu r. 2a i r. 2b: kao što oblak i tama označavaju *odakle* Bog vlada, tako pravda i pravo označavaju *kako* vlada.

²⁸ Usp. Hans-Joachim KRAUS, *Psalmen*, II, 672; Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I salmi*, II, 340; Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, III, 1017 (Ravasi u spominjanju pravde i prava vidi vezu s bogoštovljem); Giorgio CASTELLINO, *Libro dei salmi*, 665.

²⁹ Usp. *Parole et Esprit du psautier chrétien, Sens*, 1975., 343; Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1017-1018; Hermann GUNKEL, *Die Psalmen*, 424; Alfons DEISSLER, *Die Psalmen*, 382; Évode BEAUCAMP – Jean-Pascal de RELLES, *Israël attend son Dieu. Des psaumes aux vœux du Pater*, 177-178; Robert G. BRATCHER – William D. REYBURN, *Psalms*, 838; Robert DAVIDSON, *The vitality of worship. A commentary on the Book of Psalms*, 319. Ipak, valja se čuvati tumačenja da je Božji narod već sa same činjenice izabranja povlaštenim primatelj isključivo pozitivnoga vida Božjega ognja; kada se idolopoklonstvom i nemoćnom odmetnuo od Saveza, božanska se vatra okreće i protiv nje (usp. Iz 42,25). Usp. Donald WILLIAMS, *Psalms 73 – 150*, 193.

Retci 4-5 opisuju daljnji tijek teofanije, zaustavljajući se поблиže na munjama i topljenju brdâ. Neprijeporno je pritom da se obama izričajima želi ukazati na Božju svemoć i univerzalnost njegova vladalaštva. Munje su objava Gospodinove moći (usp. Ps 77,19; Ez 1,13), koje u određenom smislu možemo smatrati teofanijom koja pogađa nebo, prostor iznad čovjeka, dok se brda tope na zemlji, na kojoj čovjek živi (usp. Ps 68,3; Mih 1,4). S ta se dva motiva oslikava teofanijska univerzalnost – Bog dolazi u svekoliku stvarnost, kako zemaljsku tako i nebesku. Gospodinov pojavak, koji je *mysterium tremendum*, u zemlje (ovdje personificirane) proizvodi jedinu moguću i prikladnu reakciju – drhtanje i strepnju. »Paljenju nebesa« (munjama) na zemlji odgovara topljenje brdâ³⁰ – simbol vjekovnosti i postojanosti (usp. Ps 90,2) – i to na način kao što se topi vosak: topi se, isparava i nestaje. Retci 2-3 mogu nam i ovdje poslužiti kao pretekst, odnosno kao hermeneutski ključ: topljenje brdâ, to jest njihovo isparavanje u ništavilo – nestajanje, u službi je uspostavljanja novoga oblića zemlje (kozmičko-eshatološki vid), a tako i novoga poretka (moralno-eshatološki vid) kojemu su temelj pravda i pravo, drugim riječima, Bog sâm.

3.3. Rekapitulacija: univerzalni domet Božje vladavine (r. 6)

Završetak teofanije odjek je r. 1 s nešto produbljenijim značenjem, dajući mu konkretan sadržaj: Bog doista vlada u nebu i na zemlji, u pravdi i pravu, a tu vladavinu čitav svijet, naslovnik Božjega spasenjskog djelovanja³¹, prepoznaje kao slavu, što pak stremlji posljednjem retku psalma, koji izražava radovanje i klicanje.

Redak 6 možemo promatrati pod trostrukim vidom: iz perspektive subjekta, objekta i predikata, a sva tri vida se uzajamno nadopunjuju i nužna su za cjelovito dohvaćanje značenja. Ponajprije, pod vidom subjekata: još se jednom nebesa i zemlja pokazuju kao kozmički i povijesni svjedoci teofanije, no u obrnutom redoslijedu za razliku od r. 1. Ovo je ujedno i most prema drugome dijelu psalma, koji upravlja pogled prema budućnosti³² i iskazuje učinak Božjega pojavka na određene skupine: idolopoklonike, Sion, Judine gradove, mrzitelje zla, pobožnike i pravedne. Dok su nebesa ovdje personificirana, zemlja je predstavljena stvarnim subjektima (»svi narodi«).

³⁰ Prema općem suglasju egzegetâ, topljenje brdâ odnosi se na vulkanske erupcije. Usp. Hans-Joachim KRAUS, *Psalmen*, 673; Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I salmi*, 343; Marvin E. TATE, *Psalms 51 – 100*, 518; Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1018; Hermann GUNKEL, *Die Psalmen*, 424.

³¹ Usp. Donald WILLIAMS, *Psalms 73 – 150*, 193.

³² Usp. Artur WEISER, *Die Psalmen*, 434.

Nadalje, r. 6 valja promotriti pod vidom predikata – djelatnosti: znakovito je istaknuti radnju koju vrše nebesa: riječ je o »naviještanju«. Taj glagol stoji u uskoj vezi s pripovijedanjem, to jest s narativnom djelatnošću,³³ a upravo je narativnost jedno od osnovnih obilježja biblijske vjere – pripovijedanjem divnih djela koja je Bog izveo u povijesti, a pripovijedanje je uvijek i očitovanje hvale, postaje se zbiljskim dionikom tih djela, a također i zadobiva postojana nada u trajno Božje zahvaćanje u povijest i izvođenje još divnijih i čudesnijih djela, ispunjenje kojih se očekuje u konačnome Božjem eshatološkom zahvatu. Istodobno naviještanje ukazuje i na Božju kozmičku i povijesnu suverenost.

Usporede li se, međutim, prvi i drugi glagol, na vidjelo izlazi određena nedosljednost: odgovor na naviještanje trebao bi biti slušanje, a ne gledanje.³⁴ Za rješavanje ove naizgledne nelogičnosti potrebno je, najzad, upraviti pogled prema objektima ovoga psalamskog retka, naime sintagma »gledanje Božje slave« (usp. Iz 35,2) dovesti u vezu s naviještanjem pravednosti. Prije svega, treba znati da »gledanje« u biblijskome shvaćanju nikada nije distancirana promatračka djelatnost već, osobito u teološkome smislu, nego je uvijek živ i osoban odnos te uključuje i neposredno iskustvo. Zato je gledanje Božje slave ujedno i dioništvo u njoj. Osim toga, i »pravednost« i »slava« tiču se Božjega spasenjskog zahvaćanja u povijest.

Božja pravednost, koju nebesa naviještaju, njegovo je savezničko obećanje vjernosti, njegova bit i identitet, koji se u povijesnoj dimenziji prelijevaju u spasiteljsko djelovanje. Božja pak slava opstoji u njegovoj pravednosti³⁵, odnosno, Božja pravednost njegova je slava. U tom smislu, dok nebesa naviještaju Božju pravednost, koja je po teofaniji ušla u svijet i uspostavila svoju univerzalnu kozmičku i moralnu vladavinu, stvorenje, udioništvujući u naraciji, postaje pravednošću preobraženo, te opaža, a budući da gledanje uključuje iskustvo, i samo već sada počinje zračiti preobrazujućom Božjom slavom, koja će u punini zasjati u eshatološkom Danu Gospodnjemu. To dovršenje narodi iščekuju u nadi što vodi poklonstvu i ispovijedanju vjere u Boga Svevladara.

³³ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1018; Évode BEAUCAMP – Jean-Pascal de RELLES, *Israël attend son Dieu. Des psaumes aux vœux du Pater*, 178.

³⁴ Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I salmi*, 344.

³⁵ Usp. Artur WEISER, *Die Psalmen*, 433. Zbog toga se može govoriti o određenom paralelizmu: pravednujući, Bog objavljuje svoju slavu. Usp. *Parole et Esprit du psautier chrétien*, 343.

3.4. *Prvi učinak Božje vladavine: sud nad idolima i njihovim štovateljima; nužnost sveopćega poklonstva; radost Siona i Jude; suverena Gospodinova uzvišenost (rr. 7-9)*

Drugi dio psalma, koji započinje r. 7, pobliže tematizira učinke Božjega pojavka i inauguracije njegove vladavine nad onima koji svoje pouzdanje stavljaju u Gospodina, ali i nad onima koji se ufaju u ograničene i isprazne moći, pa čak i na same te moći. Kao zaseban umetak stoji r. 9 kojim se još jednom ističe neprikosnovena Božja kozmička i povijesna sveuzvišenost i koji na svoj način kulminira u posljednjemu retku i pozivu na hvalu i radost. Prizor je opisan maštovitim i mitološkim slikama tipičnima za staroistočni mentalitet.

Prije svega, r. 7 opisuje one koji se ne uzdaju u Gospodina, nego »likove štuju« i »hvale [se] kumirima«. Štovanje i hvaljenje idola bitno smjera na bogoštovlje, stoga je u ovom retku riječ o sudu nad onima koji se ustrajno, premda zaludu, klanjaju tuđim bogovima. Usporedba mnogih bogova s jednim Bogom koji je nad ovima nadmoćan tipična je za monolatriju. Psalmist, međutim, ovdje ne naviješta monolatriju, nego monoteizam, služeći se pritom drevnom mitološkom temom kako bi naznačio poraz idolopoklonstva.³⁶ Riječ je o posvemašnjem porazu: nasuprot Boga koji se objavio kao »Ja jesam« (Izl 3,14), poganski su bogovi ništavila, oni nemaju egzistenciju. Ti su idoli, doduše, nazvani 'elohîm, ali to, u poredbenom čitanju s Ps 96,5 podsjeća na sličnozvučnicu 'elîlîm, koja označava ispraznost, a u svom krajnjem dosegu – nepostojanje.³⁷ Ipak, valja je shvatiti dinamički: idoli i kumiri su nemoćni gledom na spasenjski zahvat, odnosno i na samo djelovanje kao takvo (usp. Iz 44,9-20; Jr 2,27-28; 10,3-5; Hab 2,18-19). Za usporedbu, samo onaj koji je vlastan spasiti (a i suditi, jer je i sud spasenjski zahvat), može istinski postojati, a onda se i objaviti kao Onaj Koji Jest.

Zbog toga je postidivanje idolopoklonika logičan posljedak pojavka Boga Svevladara. Gospodinova teofanija proizvodi učinak na sve religijske i političke moći svijeta, štoviše, na sve kozmičke sile.³⁸ Sve prividne moći nesta-

³⁶ Usp. Alfons DEISSLER, *Die Psalmen*, 383; Noël QUESSON, 50. *Psaumes pour tous les jours. Jalons pour la prière et la méditation quotidiennes*, 218.

³⁷ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1018.

³⁸ Usp. Artur WEISER, *Die Psalmen*, 434; Hans-Joachim KRAUS, *Psalmen*, 673; Donald WILLIAMS, *Psalms 73 – 150*, 194; Marvin E. TATE, *Psalms 51 – 100*, 518; Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1019; Hermann GUNKEL, *Die Psalmen*, 425; Évode BEAUCAMP – Jean-Pascal de RELLES, *Israël attend son Dieu. Des psaumes aux vœux du Pater*, 179; *Salmos y cánticos del Breviario*, 270; Giorgio CASTELLINO, *Libro dei salmi*, 665. Sabourin u svom tumačenju negativni vid suda nad idolopoklonicima donosi, prema našem mišljenju, odveć zaoštrano: ističe da je konačni cilj njihova postidivanja zapravo prepuštanje kumirima i dijeljenje njihova usuda. Usp. Leopold SABOURIN, *The Psalms. Their Origin and*

ju pred licem pravoga Boga, ognja koji ih sažiže. Ista sudbina (doista, riječ je o Božjemu sudu, ovdje pod negativnim vidom) zadesit će i sve one koji im se klanjaju: poraz je to njihova truda, jer njihova božanstva, djelo njihovih ruku, »usta imaju, a ne govore, oči imaju, a ne vide. Uši imaju, a ne čuju, nosnice, a ne mirišu. Ruke imaju, a ne hvataju, noge imaju, a ne hodaju; glas im iz grla ne izlazi. Takvi su i oni koji ih napraviše i svi koji se u njih uzdaju« (Ps 115,5-8; usp. Ps 135,15-18).

Sud nad idolopoklonicima, kolikogod bio oštar, ne zaustavlja se, međutim, na njihovu postidivanju. To nam naime otkriva r. 7c, donoseći nužnost poklonstva svih bogova Gospodinu. Ponovno nailazimo na značenjsku nedoumicu. Ako psalam zagovara monoteizam, kako je moguće priznanje drugih bogova? Dapače, prisjetimo li se r. 3, vidjet ćemo da je pred Bogom prošao oganj koji je sažgao sve ono što se Bogu protivilo; osim toga, nije li postidivanje idolopoklonika ujedno i eklatantno te zbiljsko očitovanje Gospodinove jedincatosti, imajući pred očima netom spomenuti stvarni smisao idolâ i kumirâ?

S tom problematikom susreli su se već i prevoditelji hebrejske biblije na grčki. Tako u Septuaginti nalazimo da je izraz »bozi« iz r. 7c preveden s ἄγγελοι; očito je, da su prevoditelji pritom mislili na nebeski svijet, odnosno, kontekstualno rečeno, Gospodinovu kraljevsku pratnju.³⁹ Razlog ove semantičke zamjene nastojanje je oko strogog monoteizma: dok bi izraz θεοί stajao u nepomirljivoj suprotnosti s izrazima γλυπτοί i εἰδῶλοι (implicitni politeizam, odnosno idolopoklonstvo), prijevodom ἄγγελοι napetost je ublažena. Likovi i kumiri doista su ništavni, nedjelatni, nepostojeći, a Gospodin – jedini Bog, nad sve uzvišen. No ova prevoditeljska inačica ima i dublje teološko značenje, koje biva dodatno protumačeno u r. 9. Tu se, naime, peterostrukom uporabom pridjeva »sav« ističe Gospodinova suverena uzvišenost nad sve bogove (usp. Ps 47,3.10; 83,19; 95,3; 96,4; 135,5), pri čemu čak i Septuaginta ostavlja izraz θεοί. I, zapravo, riječ je o monoteizmu *par excellence*: glavni »dokaz« nastupanja Božje vladavine, koja je univerzalna i u kozmičkome i u povijesnome smislu, jest poklonstvo apsolutno svega što uopće jest. Pritom je izraz θεοί legitiman, usprkos tomu što mu je značenje na liniji izričaja *'elîlîm*, i budući da

Meaning, New York, 1974., 202. Naprotiv, vidjet ćemo da je čak i sud nad idolopoklonicima uvjetan, nikako eshatološki: ostavlja im se mogućnost za poklonstvo pravomu Bogu.

³⁹ O tome više usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I salmi*, 344; Giorgio CASTELLINO, *Libro dei salmi*, 661 (usporedba s paralelnim mjestom u Ps 96,5); Marvin E. TATE, *Psalms 51 – 100*, 516; Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1020 (koji ovaj redak dovodi u vezu s Ps 29,1-2).

se ne nalazi u apsolutnoj usporedbi s Bogom (koji jedini, u apsolutnom smislu, jest, jer jedini može spasiti), već spada u cjelinu svega egzistirajućega, koje to jest po Bogu, poštujući onodobna neodređena kozmološko-teološka razlikovanja. Bog, koji svemu daje život, suvereni je vladar svekolike stvarnosti te, zbog naglašenog osjećaja za praktični monoteizam, to jest monolatriju, njemu jedinomu pripada poklonstvo.

Tragajući za produbljenim značenjem r. 7c u povezanosti s r. 9, dolazimo do paradoksa koji je psalmist uobličio u finu ironiju. Osobita postidičnost idolopoklonikâ sastoji se u činjenici da se čak i objekti njihova štovanja prostiru u poklonstvu pred Gospodinom, jedincatim vladarom.⁴⁰ Sama činjenica, da spomen na druge entitete, koji se klanjaju Gospodinu nad sobom, nije u potpunosti zatrt, baca svjetlo pozitivnog vida suda, izričito nad idolopoklonicima iz r. 7, a implicitno i nad Božjim dušmanima iz r. 3. Sažiganje dušmana i postidiivanje onih »što likove štiju« i »hvale [se] kumirima« nije apsolutno, nego je Gospodinov sudački zahvat i sâm usmjeren tomu da ga sve stvorenje prizna i pokloni mu se. U toj perspektivi nazrijevamo da je svima onima, koji se ispraznim bogoštovljem ili zlim vladanjem suprotstavljaju nastupanju Gospodinove vladavine, Božjim pojavkom i sudom dana mogućnost obraćenja,⁴¹ to jest istinitoga štovanja i poklonstva (r. 7), odnosno ponašanja koje je u skladu sa Savezom (r. 3). Sud, prema tomu, nema obilježje posvemašnje zle kobi, već klicanja i radosti, napose na mjestu osobite Božje prisutnosti, a to su gora Sion i Judini gradovi (r. 8). Ima li se pritom na pameti da je psalam nastao u postegzilskom vremenu, može se s pravom reći da je u klicanju Jude i Siona uključno prisutna i univerzalističko-eshatološka dimenzija: doći će vrijeme kad će svi narodi, koji su jednoc štovali isprazne kumire, doći i pokloniti se Gospodinu (usp. Ps 86,9-10) – na osobitu radost Jeruzalema te judejskih gradova i njihovih žitelja. Redak 9 zato daje zaokružen pogled na cjelinu učinka Božjega suda, koji se ne sastoji samo u njegovu spasiteljskom zahvatu u povijesti nego, još više, i u njegovoj potpunoj teološkoj proslavi⁴² – očitovanju njegove jedincatosti i suverenosti, vođene pravdom i pravom, što pak radošću pozdravlja sva zemlja, na klicanje u uvodnom retku i pozvana.

⁴⁰ Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I salmi*, 344; Marvin E. TATE, *Psalms 51 – 100*, 516; Gunkel (*Die Psalmen*, 425) promatra tu teološku proslavu u odnosu na ispunjenje Izraelove čežnje da Bog bude uzvišen nad cijelim svijetom.

⁴¹ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1016; *Parole et Esprit du psautier chrétien*, 343.

⁴² Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1020.

3.5. Drugi učinak Božje vladavine: etički zahtjevi Boga vladara; djelatna Božja ljubav prema vjernicima (rr. 10-12)

Sud nad idolopoklonicima, opisan u r. 7 pojmom postidivanja koje ipak, zbog Gospodinove vladalačke svemoći, uključuje i mogućnost promjene, to jest poklonstva njemu jedinomu, priprema je za završni dio psalma, koji se bavi daljnjom razradbom Božje vladavine u pravdi i pravu, ovaj put s obzirom na njegove štovatelje. Tijek psalamskoga izlaganja ide u dvostrukome smjeru, što odgovara savezničkom ugovoru i preuzetim obvezama: s jedne strane, donose se propisi za one koji su Bogu vjerni i klanjaju mu se, dok se s druge strane ističe konkretizirano djelovanje Gospodina, u temelju čijega vladalačkog prijestolja su pravda i pravo, u prilog onih koji ga štuju. Tako krajnji učinci teofanije utiru put sveopćemu slavljenju, izraženom u posljednjemu psalamskom retku.

Poštivanje Saveza, čiji je krajnji cilj poklonstvo svih pred Bogom, i iz kojega ne smijemo izostaviti univerzalističku dimenziju, tako znakovitu za Deuteriozaju i uopće postegzilsku biblijsku književnost, sa sobom nosi i vrlo konkretne zahtjeve. To je, prije svega, nespojivost klanjanja Bogu i zla djelovanja. Božji pojavak, dakle, ima obvezujući značaj, što je u kontinuitetu sa Savezom na Sinaju. Oznaka pripadnosti Bogu (a također i glavna značajka klanjanja) jest i dosljedno etičko vladanje.⁴³ Ono se, kaže psalam, ozbiljuje u mržnji zla (r. 10), a profilira se u trima posebno spomenutima skupinama – pobožnicima (r. 10), pravednicima i čestitima u srcu (r. 11). Promotri li se поближе, pogotovo prva skupina, otkrivaju se ne samo dragocjeni podatci o vremenu nastanka psalma, nego nadasve način na koji se Božja vladavina na zemlji uspostavlja te njezine implikacije. Pobožnici (*hasidim*) su oni koji su naklono odani Bogu, odnosno, uzeto u kontekstualnom smislu, židovski vjernici koji su, za makabejskoga razdoblja, bili posebno skrbni oko poštivanje Zakona.⁴⁴ Stoga se etički zahtjev Božje vladavine, mržnja na zlo, može formulirati i afirmativno: riječ je o revnovanju za dom Boga vladara (usp. Ps 69,10), a to je sav svijet i svi ljudi, odnosno beskompromisno prijanjanje uz Gospodina kao jedinoga povijesno-kozmičkoga vladara. Afirmativni pristup etičkim obvezama Božje vladavine opravdava i iščitavanje usporednih tekstova (Am 5,15; Mih 3,1) iz kojih je razvidno da se mržnja na zlo uvijek vezuje uz ljubav prema dobru. Također, prihvaćanje etičkih obveza prijeko je potrebno uzdarje za besplatan, nezaslužen i posve

⁴³ Usp. Artur WEISER, *Die Psalmen*, 434; Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I salmi*, 342, 345; Noël QUESSON, 50. *Psaumes pour tous les jours. Jalons pour la prière et la méditation quotidiennes*, 218-219; *The New Jerome Biblical Commentary*, 543; Hermann GUNKEL, *Die Psalmen*, 425.

⁴⁴ Usp. Hans-Joachim KRAUS, *Psalmen*, 674; Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1021.

neuvjetovan Božji zahvat u povijest.⁴⁵ Tema uzdarja zahvalnosti uvodi nas pak u novu dimenziju Božje vladavine, a to je sloboda. Božji pojavak, recimo to još jednom, tiče se čitavoga kozmosa i svekolike povijesti; to mu, međutim ne daje obvezatnost nego, štoviše, u punini dovodi do izražaja partnerski odnos i dijagonalnost Saveza. Drugim riječima: Božja vladavina, u sebi darovana stvarnost, nije prisila, ne događa se izvan ni mimo čovjeka,⁴⁶ nego zahtijeva njegovu suradnju, čime se istodobno uviđa kako nije riječ o gotovoj, jednom zasvagda uspostavljanoj stvarnosti, nego stvarnosti koja je ljudima, zato jer je Bog *vladar nad poviješću*, ponuđena svakoga pojedinog novog povijesnog trenutka, i koja je upravo zato univerzalna – to jest, teži i konačno se ostvaruje u eshatološkom Gospodinovu Danu.

Etičke obveze Božje vladavine potrebno je povezati i s prethodnim retcima psalma. Već smo naglasili da gledanje Božje slave kao i naracija njegove pravednosti (r. 6) proizvode stvarno dioništvo. Moralni zaokret, to jest izbor dobra i ljubav prema njemu u tom je smislu prihvaćanje i dioništvo u divnim djelima koja Gospodin trajno izvodi i koja, kao svoj odgovor, ištu novu pjesmu (usp. r. 1.12; Ps 96).

Obvezatnost moralnoga vladanja bila bi, međutim, nemoguća, zanemari li se da je riječ o Savezu. Svojim pojavkom, zahvatom u povijest, Bog dosta ulazi u svijet i u srca ljudi (kozmičko i povijesno gospodstvo) te pravdu i pravo, temelje svoje vladavine, ulijeva u srca vjernika (pobožnikâ) koji onda mogu izabirati i ljubiti dobro. Božja vladavina u ljudskom srcu (u biblijskomu smislu – osobi) uspostavlja pravdu i pravo koji onda postaju temelj radosti i slavljenja, na koje poziva posljednji redak psalma. Božje djelovanje, osim toga, ide i za ljubavlju prema onima koji mrze zlo i izabiru dobro a to su, snagom njegova univerzalnoga gospodstva, oni koje oblikuje u skladu s krjepostima svojega prijestolja – pravdom i pravom – svi ljudi. Time ipak nije dokinut ni relativiziran zahtjev za prihvaćanjem Božje vladavine: upravo zato što je osposobljen, čovjek je pozvan prihvatiti Boga kao svojega Gospodina te trajno izabirati i ljubiti dobro. Te svoje vjernike Bog štiti, ljubi, izbavlja, spašava te daje da im u srcu »sviće k' o svjetlost u tami«⁴⁷ i da se ispunjaju radošću (r. 11).

⁴⁵ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei salmi*, 1020.

⁴⁶ Usp. Paul de la CROIX, *Prier les psaumes aujourd'hui*, 178.

⁴⁷ Izraz »pravedniku sviće k' o svjetlost u tami« nedvojbeno je također postegzilska formulacija (usp. Ps 112,4; Iz 58,10; 60,1s); tu se svjetlost shvaća kao sinonim za Božje spasenje. Druga varijanta čitanja glasi: »Svjetlost je posijana za pravednika.« Ovako shvaćen redak, međutim, nema usporednoga mjesta u Staromu zavjetu. Treća varijanta, pak, ističe: »Posijano polje čeka pravednika«, pri čemu se vjerojatno smjera na polje života (usp. Ps 36,10). Konačno, četvrta varijanta donosi kombinaciju: »Žetva svjetla sviće za pravednika.« Temeljni smisao mogao bi se sažeti ovako: Božji pojavak donosi svjetlost, veselje i

3.6. *Poticaaj na radost i slavljenje (r. 12)*

Posljednji redak Ps 97, zajedno s prvim retkom, tvori inkluziju; njegova je tema također poticaaj na radost i slavljenje, premda u nešto drukčijem, a zasigurno produbljenijem tonu. Vodeći računa o postupnom sužavanju prostora radosti od cijele zemlje do pravednika koji su, da tako kažemo, prvine sveopće radosti, otkrivamo da je poziv na radost neposredno vezan uz slavljenje svetoga Božjeg imena.⁴⁸ A veza između slavljenja, bogoštovlja, spoznaje Boga i radosti je neupitna.

Ime se očituje radi oslovljavanja, spominjanja, zazivanja. Vjera koja je, u skladu s biblijskim mentalitetom, usmjerena praksi života, vodi klanjanju Bogu, predmnijevano na nekoliko mjesta u psalmu (rr. 7.9). Ime, stoga, stoji u neposrednom odnosu s klanjanjem: ono jest *poradi klanjanja*. I to ne ime u svojemu pojmovnom značenju, nego u svojoj dinamici, djelovanju, dapače, djelovanju-u-prilog. Bog je jedini gospodar jer je, za razliku od kumira ljudskih ruku, jedini moćan i djelatan. On zato jedini ima ime, egzistenciju i njemu jedinomu pripada poklonstvo. Zazivanje je Božjega imena pak spominjanje njegovih osobina i djela.

Dosad smo istaknuli dva elementa u ovom psalmu koja su više od pukog izvještaja i koja proizvode zbiljsko dioništvo: riječ je o gledanju Božje slave i pripovijedanju Božjih djela, naraciji. Njima valja pridodati i treći, a to je slavljenje Božjega imena koje čak na neki način objedinjuje oba elementa: slavljenje Božjega imena jest pripovijedanje o njegovim divnim djelima, ali i promatranje njegove slave (komemorativni i demonstrativni znak). Uz to, tu je i prognostički znak, usmjeren budućnosti, a to je sama radost. Radovanje je anticipacija konačnog očitovanja Božje vladavine i želja za njim. Očitovani Bog (teofanija) istodobno je i Bog koji trajno dolazi (kozmičko-povijesno gospodstvo), a zajednica vjernih koja ga iščekuje prima svjetlost i radost.⁴⁹ Kako se vidi, radost u r. 12, za razliku od r. 8, više nije kvalificirana prostorno, odnosno omeđena na Judeju: ona ispunja srca pobožnih, pravednih i čestitih diljem zemlje, pa bili oni i žitelji najdaljih otoka.

obilan rod onima koji žive u njegovu Savezu (usp. Ps 25,10). Usp. Leopold SABOURIN, *The Psalms. Their Origin and Meaning*, 202; Hans-Joachim KRAUS, *Psalmen*, 674; Donald WILLIAMS, *Psalms 73 – 150*, 195; Robert DAVIDSON, *The vitality of worship. A commentary on the Book of Psalms*, 321; Robert G. BRATCHER – William D. REYBURN, *Psalms*, 841; *Salmos y cánticos del Breviario*, 271.

⁴⁸ Usp. Giorgio CASTELLINO, *Libro dei salmi*, 667; Robert DAVIDSON, *The vitality of worship. A commentary on the Book of Psalms*, 321; Marvin E. TATE, *Psalms 51 – 100*, 518, 520; Robert G. BRATCHER – William D. REYBURN, *Psalms*, 842.

⁴⁹ Artur WEISER, *Die Psalmen*, 435; Alfons DEISSLER, *Die Psalmen*, 383; Marvin E. TATE, *Psalms 51 – 100*, 520.

Sinteza: značajke Božje vladavine u Ps 97

Raščlamba psalma po retcima otvorila je mogućnost da se osnovne značajke, elementi, Božje vladavine sada izluče i napose formuliraju, kako bi se dobila pregledna sinteza.

1) Prva važna osobina Božje vladavine jest *novost*: svako Božje zahvaćanje i očitovanje je novo i korjenito drukčije. Bog ne poznaje cikličko vrijeme ni puko ponavljanje prošlih događaja. Naravno, i to treba posebno istaknuti, Bog uvijek djeluje u *kontinuitetu objave*: njegov zahvat u povijest nadovezuje se na središnji i konstitutivni događaj izabranoga naroda – objavu Božjega imena i sklapanje Saveza na Sinaju. Zato je dopušteno govoriti o tematskom slijedu, ali uz uvjet posvemašnjega poštivanja te apsolutne novosti koja spada na Boga kao na apsolutno biće. Novost na poseban način dolazi do izražaja u teofaniji, kod koje je izgaranje i nestajanje sadašnjega oblića u službi uspostave novoga kozmičkoga i moralnoga poretka.

2) Božja vladavina, odnosno njezino uvijek novo zahvaćanje, pogađa trostruku dimenziju: *kozmičku*, jer se tiče svekolike stvarnosti u cjelini, koja je Božje djelo (nebo i zemlja); *povijesnu*, jer spada na sva vremena i sve ljude; napokon, *univerzalističko-eshatološku*, jer već i sâm psalmist smjera vremenu onkraj onoga u kojem živi. Bog koji dolazi u isti je mah i Bog koji tek ima doći. Opažamo pritom međuovisnost tih triju dimenzija: eshatološka dimenzija Božje vladavine naći se svoje ostvarenje upravo u ispunjenju kozmičke i povijesne dimenzije, to jest, po uspostavljanju konačne i neopozive Božje vladavine u cjelokupnom univerzumu i povijesti, poklonstvom sviju naroda koji će ga priznati za svoga Gospodina. Pritom je sadašnji partikularizam (klanjanje Siona i Jude) usmjeren k univerzalizmu koji ima doći, a koji je oslikan u r. 1 sintagmom »sva zemlja« i »svi otoci«. Postegzilsko vrijeme, u kojemu je psalam nastao, rado se bavi temom dolaska svih naroda Gospodinu (usp. npr. Iz 2,2-5).

3) Nasuprot drugim (okolnim) religijama, Gospodin se svojem narodu objavljuje kao *jedini Bog*. Nije riječ tek o tome da se pitanje drugih bogova ostavlja po strani. Iako postoje mjesta (r. 7) koja aludiraju na postojanje drugih bogova, ta su mjesta samo naizgled takva. Psalmist ističe Gospodinovu jedincatost pomoću naznake igre riječi *'elohîm – 'elîlîm*, oduzimajući takozvanim bogovima pravo na egzistenciju i proglašujući ih kumirima koji su djelo ljudskih ruku. Razlog tomu je Gospodinov bitak utemeljen na djelatnoj egzistenciji, zapravo proegzistenciji. Gospodin nema protivnika protiv kojih bi se trebao boriti. On je jedini, uzvišen nad svom zemljom (r. 9) i samo njemu dolikuje veličanstvo.

4) U svom očitovanju u povijesti *Bog se prilagođava ustanovama zemaljskoga reda* (slika kralja i kraljevstva), bivajući prikazan kao idealan vladar – na kojega se sve vrline zemaljskoga vladara imaju primijeniti u najuzvišenijem smislu; *istodobno on te zemaljske i privremene ustanove neizmjerljivo nadilazi*, jer u konačnici ne postoje primjereni pojmovi koji bi opisali kvalitetu i način njegova vladalaštva.

5) Bog koji se očituje svoj zemlji i svim narodima istodobno je i Bog koji sudi. Gospodinu koji vlada pripada, prema tomu, *sudačka vlast*. Pritom nije riječ o sudu koji bi, budući da je Gospodin jedini Bog, bio podložan njegovoj hirovitosti. Naprotiv, riječ je o sudu (i, u svome krajnjem dometu, o vladanju) temelj kojega su »pravda i pravo«. Iz toga se izvodi i uzročno-posljedična veza: Bog je upravo jedini i sveopći vladar jer je vjeran pravdi i pravu, koje su u najuzvišenijem smislu intrinzične kvalitete njegova bića, njegov identitet. Nadalje, Božji sud nije sud na osudu: kao što smo vidjeli, rr. 7. 9 ostavljaju svima, pa i onima koji »likove štiju« i »hvale [se] kumirima«, *mogućnost obraćenja* Bogu. Zbog toga je Gospodinov sud razlog za klicanje i *radost*, koju predvodi Sion i Judini gradovi. Radost je, pak, povezana s pravednošću i bogoštovljem (rr. 6.12).

6) Očitujući se svemu svijetu i svim narodima, Bog uspostavlja pravdu i pravo. Time pokazuje da je, u kontinuitetu objave, *vjeran svojim obećanjima Saveza*. Već smo ranije napomenuli da je kvalificirajući moment Gospodinove jedincatosti njegova djelatna egzistencija (proegzistencija) – *Bog djeluje u prilog svoga naroda*. On *izvodi trajno nova i čudesna djela, izbavlja i oslobađa svoj narod*. Bog ga, da se poslužimo riječima samoga psalma, »ljubi«, »čuva«, »izbavlja« (r. 10).

7) Božja jedincatost vodi *pozivu na sveopće poklonstvo (bogoštovlje)*: svi se narodi, dapače, svekolika stvarnost u svom kozmičkom i povijesnom vidu treba pokloniti Gospodinu (r. 7). Bogoštovlje se otkriva kao spominjanje divnih Božjih djela u prošlosti koja su razlog sadašnje radosti i u toj anticipiranoj radosti iščekivanje buduće stvarnosti koja, snagom Božje vjernosti Savezu, sigurno pripada Bogu. Slavljenje Božjega imena, baš kao i pripovijedanje o Božjoj pravednosti i gledanje njegove slave (r. 6), nisu tek puka verbalna naracija, nego proizvode i zbiljsko dioništvo u Božjemu životu, u njegovu kraljevstvu kojim upravljaju pravda i pravo, to jest sâm Bog. U takvome poklonstvenom radovanju, pravednici, pobožnici i čestiti već sada bivaju dionici i Božje vlastitosti nadilaženja vremenitoga reda. Tako njihova radost nije više vezana za neko određeno mjesto, već za srca (ljude), što jamči zbiljsko i djelotvorno

širenje Gospodinove vladavine u svim dimenzijama: kozmičkoj, povijesnoj i eshatološkoj.

8) Konačno, Bog koji vlada *osposobljuje čovjeka na nov život*, odnosno život vlastit njegovoj vladavini. Vršeci svoju sudačku vlast, Gospodin na zemlji uspostavlja pravdu i pravo, čije svjetlo omogućuje ljudima da korjenito i beskompromisno odbace zlo (r. 10) i srcem prionu uz Gospodina kao jedinog vladara, dopuštajući mu da ih vodi i za njih skrbi. Iako Bog dolazi kao suvereni vladar, on ne uspostavlja novu stvarnost u čovjekovu srcu mimo čovjeka sâmoga. Čovjek se zato, budući da je Božja vladavina već u njegovu srcu, mora založiti oko odbacivanja zla te izabiranja i djelatnoga htijenja dobra. To je njegova saveznička obveza. Bog mu sposobnost biranja dobra, istina, daje kao ničim uvjetovan dar, ali je čovjek taj koji je pozvan na uzdarje, odluku za Gospodina, poklonstvo njemu, te dioništvo u radosti i gledanju njegove slave.

Summary

GOD'S LORDSHIP IN THE PSALM 97

Mislav KOVAČIĆ

University Centre for Croatian Studies
Učilišno-znanstveni kampus Borongaj, Borongajska 83d, HR – 10 000 Zagreb
mislav.kovacic@zg.t-com.hr

Božo LUJIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
blujic@globalnet.hr

Pondering into the reality of the kingdom of God as depicted throughout the Old Testament, this paper deals with its concrete outlines displayed in the Psalm 97. This psalm, forming a part of the so-called »royal psalms«, unfolds patterns of prayer and cult that proclaim and praise God's universal lordship. As for style and vocabulary of our psalm, parallels can be drawn to the monarchies of the Ancient East, although one fundamental difference arises – God's Lordship shall endure forever (cf. 2 Sam 7: 16), for the king is no finite earthly ruler, but God himself.

All essential aspects of God's Lordship are well noticeable throughout the text. Having been composed after the Babylonian captivity, and being directly influenced by Second Isaiah, this psalm is significantly permeated with universalism, which notwithstanding does not infringe on the continuity of revelation, whether in terms of

content or its articulation. An outstanding example of this conformity is the theophany which, chronologically speaking, precedes to the rest of the psalm, although is well fitted into the message of the whole world rejoicing upon God's enthronization. God, coming down to the earth with fire going before him, is the one and the same God who encourages gladness, faithfully takes care of His people, enabling them to participate operatively in His Lordship, ruled by the righteousness and justice, which leads to all-cosmical praise.

After having sketched the broader context of the psalm, its topic in general, as well as its structural arrangement, the paper examines the text, verse by verse, calling particular attention to the passages that are more closely tied to the subject. As a conclusion, eight theses are proposed, which in concise manner sum up important aspects of God's lordship.

Key words: God's lordship, theophany, righteousness, justice, worship, rejoicing, God's sovereignty, love towards the good, universalism, Covenant.